

CONDIȚIA DEPUNERII JURĂMÂNTULUI PROFESIONAL ÎN PROCESUL DE INSTITUȚIONALIZARE A PROFESIEI DE CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC PRO SAU CONTRA

Nicolae SADOVEI, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Generalități. În iarna anului 1918 în fața studenților Universității din Munchen, Max Weber a ținut o conferință care avea să rămână în istoria științei ca un punct de reper, în care a încercat să răspundă la întrebarea *cum se prezintă profesia omului de știință în sensul concret al cuvântului* [1, p.35], încadrată între profesie și vocație. Una din multele întrebările puse de marele om de știință era aceea *de ce un număr atât de mare de nulițăți joacă un rol considerabil în universități* [1, p.40]. Întrebarea respectivă a rămas deschisă, fenomenul în cauză persistând, cu o incidență mai mare sau mai mică, în majoritatea universităților lumii. Este o problemă a universităților, este o problemă a științei sau este o problemă a preinșilor oameni de știință? Este sau nu corectă profesionalizarea științei, sau știința ar trebui să fie un domeniu destinat exclusiv elitelor? Cât de corect este ca o persoană care are vocația științifică să fie încadrată și închistată în tiparele unei profesii clasice, cu parcursul destinat acesteia, format dintr-o carieră profesională și urmărind o finalitate prestabilită? Întrebările pot continua, evident, dar răspunsurile sunt, la fel ca și aproape cu un veac în urmă, departe de a fi clare, univoce și în stare să satisfacă pe toți cei interesați în materia științei.

Majoritatea absolută a entităților statale moderne au urmat evolutiv calea profesionalizării științei și, respectiv, cea a instituționalizării profesiei omului de știință – a profesiei de cercetător științific. Republica Moldova a urmat aceeași cale în procesul de instituționalizare a profesiei de cercetător științific: statutul juridic al cercetătorului, precum și natura juridică a raporturilor apărute pe parcursul derulării cercetărilor științifice face obiectul reglementărilor unei legi speciale – *Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr.259 din 15.07.2004* [2]. Sub aspectul dat, profesia de cercetător științific face parte din rândul așa-ziselor *profesii reglementate*, regimul juridic al cărora este determinat prin intermediul unor legi speciale.

Potrivit art.148 și art.150 din Cod, unitatea primară în sfera științei și inovării este *cercetătorul științific*. Cercetător științific este, potrivit prevederilor art.36 din Cod, o persoană cu studii superioare care aplică cu profesionalism în activitățile din sfera științei și inovării calificarea, abilitățile și cunoștințele în domeniul științific respectiv. În sfera respectivă există *funcții științifice* de cercetător științific stagiar, cercetător științific, cercetător științific superior, cercetător științific coordonator, cercetător științific principal, consultant științific și cea de cercetător științific invitat. *Condițiile de obținere a statutului juridic de cercetător științific* sunt determinate de aceeași lege-cadru în materie. Art.152 din Cod determină următoarele condiții necesare:

- pentru ocuparea funcției de cercetător științific stagiar sunt necesare: studii superioare, aptitudini de cercetare, grad de magistru sau rezidențiat;
- pentru ocuparea funcției de cercetător științific, pe lângă întrunirea cerințelor de mai sus, sunt necesare: vechime în muncă în sfera științei și inovării de cel puțin 3 ani și rezultate științifice publicate în reviste științifice de specialitate;
- pentru ocuparea funcției de cercetător științific superior sunt necesare: grad științific de doctor în profilul postului și vechime în muncă în sfera științei și inovării de cel puțin 5 ani;
- pentru ocuparea funcției de cercetător științific coordonator sunt necesare: grad științific de doctor sau doctor habilitat în profilul postului, vechime în muncă în sfera științei și inovării de cel puțin 8 ani și lucrări de valoare publicate;
- pentru ocuparea funcției de cercetător științific principal sunt necesare: grad și/sau titlu științific de doctor habilitat în profilul postului sau titlu științifico-didactic de profesor universitar și/sau de profesor cercetător, vechime în muncă în sfera științei și inovării de cel puțin 10 ani;
- pentru ocuparea funcției de consultant științific sunt necesare: titlu de membru titular sau de membru corespondent al Academiei de Științe și/sau grad științific de doctor habilitat, titlu științific de profesor-cercetător și/sau titlu științifico-didactic de profesor universitar, vechime în muncă de cel puțin 30 de ani, 25 din care în sfera științei și inovării și/sau în sfera științifico-didactică, precum și limita de vârstă de pensionare stabilită de legislația în vigoare.

Ocuparea funcției științifice se efectuează în baza selecției prin concurs, cu prezentarea programului de activitate și cu încheierea ulterioară a contractului individual de muncă.

Condiția depunerii jurământului profesional de către cercetătorul științific. Condițiile respective sunt, în cea mai mare parte, specifice sistemelor juridice cu reglementare centralizată a profesiei de cercetător științific. Totodată este necesar de a menționa faptul că acest sistem nu este unul general pentru domeniul profesional al științei, existând și alte sisteme, fundamentate pe criteriul autonomiei entităților de cercetare - a universităților – în determinarea condițiilor pentru obținerea statutului de cercetător științific. În acest sens criteriile de determinare a calității de cercetător științific diferă, de la caz la caz, în dependent de unitatea de cercetare (entitatea universitară).

Printre profesioniștii din domeniul științei de mai mult timp au loc dezbateri privind necesitatea introducerii unei condiții speciale în ceea ce tine de accesarea unei persoane în rândul oamenilor de știință – cea a *depunerii jurământului profesional* de către aspirantul

respectiv. Evident că în Republica Moldova cercetătorii științifici nu sunt supuși condiției legale de depunere a jurământului pentru a putea profesa în domeniul cercetării și inovării, adică legislația în vigoare nu prevede niciun fel de reglementări care ar solicita de la subiecții respectivi depunerea jurământului profesional. Cu această ocazie menționăm că, dacă la momentul declarării independenței țării în anul 1991, obligația depunerii jurământului era stabilită numai pentru două categorii de subiecți (cu excepția jurământului militar) – pentru medici și judecători, atunci la ziua de astăzi sunt supuși condiției respective peste 200 de categorii de subiecți – funcționari publici, demnitari publici și liberi profesioniști.

Totodată, însă, legislația națională în materie de cercetare și inovare conține o reglementare care are un șir de similitudini cu declarația solemnă alternativă jurământului, și care este operabilă în cadrul elaborării și susținerii tezelor de doctorat. Potrivit Anexei nr.3 la *Ghidul privind perfectarea tezelor de doctorat și a autoreferatelor, aprobat prin Hotărârea Comisiei de Atestare a CNAA nr.AT03/11 din 23.04.2009* [3], autorul tezei de doctorat semnează un act special, denumit *Declarația privind asumarea răspunderii*. Potrivit actului respectiv, subiectul autor al tezei declară în scris următoarele: “*Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare*”. Evident că declarația respectivă nu are natura juridică a unei declarații solemne alternative jurământului, dar nici nu poate fi considerată drept un act de formalitate pură, deși o bună parte dintre cercetători o abordează anume ca pe o necesitate pur formală.

Necesitatea depunerii jurământului profesional de către cercetători a făcut și continua să facă obiectul unor dezbateri în doctrina de specialitate, cât și în cadrul praxiologic aplicativ al cercetărilor respective. După Laurent Tournier, jurămintele au ocupat un loc foarte important în cadrul entităților universitare medievale, fiind acte publice, cotidiene sau ordinare, depuse în mod individual sau colectiv, fiind menite a cimanta spiritul corporativ și coeziunea socială a comunității universitare [4, p.3]. Tournier menționează existența a două tipuri de surse normative care consemnau *jurămintele corporative universitare*: statutele și formulele de jurământ. Statutele universitare, respectiv regulamentele interne promulgate de către universități sau de către facultăți în care se menționează jurământul, sunt multe și variate. Unele din cele mai cunoscute intervenții ale oamenilor de știință în favoarea adoptării unui jurământ profesional al cercetătorilor îl constituie articolul publicat în anul 2008 în revista *Science* de către Davis, K.D., Seeman, M.V., Chapman, J. and Rotstein, O.D. [5], precum și cel al lui James Revill și Malcolm R. Dando “A Hippocratic Oath for life scientists”, publicat în revista *Nature* în anul 2007 [6].

Încă în anul 2001 cercetătorul britanic, laureatul Premiului Nobel, prof. John Edward Sulston a chemat comunitatea științifică să elaboreze un jurământ al cercetătorului, după

analogia cu jurământul depus de către comunitatea medicală. În calitate de argument, cercetătorul menționează necesitatea de a depăși neîncrederea societății față de lumea cercetătorilor și eliminarea conflictelor de interese în situațiile când rezultatele cercetărilor pot fi utilizate, în primul rând, pentru obținerea profiturilor. Sulston propune ca depunătorii jurământului respectiv să se călăuzească în activitatea lor de un set de reguli, cele mai importante fiind: deschiderea și loialitatea în raport cu colegii și societatea; micșorarea numărului experimentelor făcute pe animale; protejarea mediului; eliminarea actelor de plagiere; neprejudicierea deliberată a activității altor cercetători [7].

Cercetătorul francez astrofizicianul Pierre Lena a propus o formulă a jurământului profesional al cercetătorului, denumit de către acesta *serment du scientifique*. Potrivit lui Lena, acest jurământ ar putea avea următorul conținut: *"În măsura în care depinde de mine, jur că niciodată nu-mi voi folosi cunoștințele, invențiile și aplicațiile aferente acestora în scopuri de comitere a actelor de violență, distrugere sau crimă, de creștere a sărăciei sau a ignoranței, a sclaviei sau inegalității, dar le voi dedica promovării egalității între oameni, supraviețuirii omenirii, ascensiunii și libertății umane"* [8, p.12-13]

Problema depunerii jurământului profesional de către cercetători revine nu numai atunci când este adusă atingere aspectului juridic al actului de cercetare, dar și aspectului etic al actului respectiv. O dezbatere furtunoasă asupra eticității actului de cercetare și a responsabilității cercetătorului a fost stârnită de publicarea, de către cercetătorii Alberto Giubilini și Francesca Minerva, a unui articol în care se argumentează necesitatea introducerii dreptului la avort postnatal (uciderea copilului născut din motive de sănătate a acestuia sau din motive de imposibilitate materială de creștere a lui) [9].

În anul 2000 la Metz (Franța) a avut loc cea de a IV-a ediție generală a „Etats Généraux de l’Ethique”, care s-a centrat pe testarea relevanței unui document, menit să stabilească principiile de bază ale responsabilității omeniei de știința – a jurământului *serment du scientifique*. Printre autorii acestuia se numără nume notorii în domeniul științei, cum ar fi biologul molecular Gilles-Eric Séralini, botanistul Jean-Marie Pelt, sociologul Edgar Morin și avocatul Corinne Lepage, fost ministru. Aceștia au propus comunității științifice următorul jurământ: *“Jur să fiu fidel eticii de respectare a persoanelor și a vieții umane, contribuind la dezvoltarea cunoștințelor și diseminarea mai largă a acestora. Voi respecta toate speciile în biodiversitatea lor: acest respect va inspira acțiunile și proiectele mele, în special în timpul experimentelor pe animale sau pe țesuturi umane. Voi încerca să atenuez suferința tuturor ființelor vii. Fiind admis pentru a avea acces la intimitatea țesuturilor sau intimitatea genetică a indivizilor, nu voi dezvălui identitatea lor și voi respecta confidențialitatea medicală. Chiar și sub presiune, nu voi folosi cunoștințele mele împotriva legilor umanității. Îmi voi păstra independența necesară pentru a*

îndeplini misiunea mea. Mă voi informa și voi reflecta asupra sensului experimentelor mele și asupra consecințelor acestora. Mă voi asigura că munca și cercetările mele nu sunt utilizate în scopuri de distrugere sau de manipulare. Voi respecta cunoștințele societăților etnice și tradiționale. Voi avea grijă să nu uit de responsabilitățile mele pentru generațiile prezente și cele viitoare. Nu voi accepta ca din considerente de naționalitate, cultură, politică sau pentru beneficii materiale să deviez de la misiunea mea. Voi interveni pentru a apăra, cu fiecare ocazie, toate aceste reguli. Voi avea stima oamenilor și a colegilor mei, dacă voi fi credincios promisiunilor mele. În caz contrar, voi cădea în dizgrația și disprețul lor." [10].

Și unele școli superioare cu renume din Europa au elaborat propriile lor formule de jurământ profesional al cercetătorului științific, denumit în mod generic *Serment d'Archimède*, propunând comunităților respective afilierea benevolă la acesta [11]. Printre acestea se numără *l'École nationale supérieure d'électronique, informatique et radiocommunications de Bordeaux*, *l'École polytechnique fédérale de Lausanne*, *l'Institut national polytechnique de Grenoble* etc.

Concluzii. Evident că orice discuție academică privind entitatea jurământului nu poate fi completă și suficientă fără a fi abordată din toate perspectivele, ținând cont de caracterul de *instituție totală* a jurământului. Astfel, condiția depunerii jurământului profesional de către cercetătorii științifici, chiar dacă a demarat în afara unor dezbateri doctrinare închistate în cadrul limitat al epistemologiei științelor juridice, nu poate să evite domeniul dreptului în general și al dreptului la muncă al titularului profesiei de cercetător în special.

Este salutar dezideratul de a menține cercetările științifice în albia firească a decenței unei cercetări științifice, însă *instituția jurământului* nu va putea să oprească intențiile subsecțiilor rău porniți care, oricum, vor aborda strict tehnic condiția de depunere a jurământului fără a fi afectați de esența acestuia. Pe de altă parte, cercetătorii onești care urmăresc o carieră profesională corectă vor avea acel parcurs corect indiferent de faptul că au fost sau nu supuși condiției depunerii jurământului. Condiționarea obținerii unei calificări profesionale clasice prin depunerea jurământului, cum este cazul obținerii calificării de medic, nu trebuie confundată cu cariera unui cercetător științific, care prin calificarea obținută poate aparține unor domenii de formare profesională complet diferite și uneori chiar incompatibile, de aceea depunerea jurământului nu poate servi drept garant absolut în scopul urmărit de către susținătorii ideii respective. În calitate de *simbiont juridic*, jurământul depus de către un subiect obligat, oricare ar fi acesta, produce efecte juridice imediate și, de regulă, iremediabile, care pot ulterior afecta libertatea de conștiință a subiectului depunător, de aceea condiția depunerii jurământului de către cercetători trebuie abordată cu maximă acuratețe pentru a nu prejudicia, pe de o parte, scopul final urmărit – creșterea unei generații de cercetători integri, - iar, pe de altă parte, de a nu transforma în derizoriu dezideratele înalte ale jurământului-performativ.

Referințe:

1. Weber, Max, *Știința – profesie și vocație*, în *Omul de știință și omul politic*, București, editura Humanitas, 2011.
2. *Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova*, nr.259 din 15.07.2004. Publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.125-129 din 30.07.2004.
3. *Ghidul privind perfectarea tezelor de doctorat și a autoreferatelor*, aprobat prin Hotărârea Comisiei de Atestare a CNAA nr.AT03/11 din 23.04.2009. Publicat pe pagina web: http://www.cnaa.md/files/normative-acts/normative-acts-cnaa/normative-acts-cnaa-attestation/guide_thesis/guide_thesis.pdf (vizitat la 22.09.2012).
4. Tournier Laurent, *Serments et pratiques juratoires à l'université de Paris au Moyen Âge*. Publicat pe pagina web: <http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/04/16/24/PDF/serment.pdf> (vizitat la 22.09.2012).
5. Davis, K.D., Seeman, M.V., Chapman, J. and Rotstein, O.D., *A Graduate Student Oath*, „Science”, 2008, 320:1587-1588.
6. James Revill, Malcolm R. Dando, *A Hippocratic Oath for life scientists*. Publicat pe pagina web: <http://www.nature.com/embor/journal/v7/n1s/full/7400708.html> (vizitat la 22.09.2012).
7. *An oath for scientists?* Publicat: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/1250331.stm> (vizitat la 22.09.2012).
8. Lena Pierre, *Quatre ans au Comité d'éthique du CNRS, un témoignage. Responsabilité et liberté*. Publicat în *Connaitre, Revue Semestrielle. Associée au réseau Blaise Pascal*, Éditée par l'Association Foi et Culture Scientifique, N° 29/2008.
9. Francesca Minerva, Alberto Giubilini, *After-birth abortion: why should the baby live?*, în *Journal of Medical Ethics*, Published Online First 23 February 2012. Publicat pe pagina web: <http://jme.bmj.com/content/early/2012/03/01/medethics-2011-100411.full.pdf+html> (vizitat la 22.09.2012).
10. *Un Serment pour Gaïa: le Serment du Scientifique*. Publicat pe pagina web: <http://www.citerre.org/sermentscientifqmct.htm> (vizitat la 22.09.2012).
11. *Serment d'Archimède*. Publicat pe pagina web: <http://ethique.epfl.ch/files/content/sites/ethique/files/shared/Serment%20d'Archim%C3%A8de.pdf> (vizitat la 22.09.2012).